

בין "וּכְבֹּשָׁה" לבין "וּלְשֹׁמְרָה"
הרב מואיז נבון

בראשית פרק ו (יא) ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס: (יב) וירא אלהים את הארץ והנה נשחיתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ: **ס (יג) ויאמר אלהים לנח קח כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתים את הארץ:**

שמות פרק (כ:יא, לא:ז) ... כי ששית ימים עשה יקנח את השמים ואת הארץ ...
בראשית (ז:ז) ויאמר יקנח אמהה את האדם אשר בראתי מעל פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם:

R. Soloveitchik, The Emergence of Ethical Man, p32, 56

What was the nature of this "corruption"? Apparently, the word *hishhit* implies not only ethical corruption, but natural as well. All creatures had overreached themselves. ... This going after something which is beyond one's jurisdiction ... is called *hamas*. ...

There is a very close kinship between man and nature. Nature, when confined within the God-intended scheme of things, is perfect. The same applies to man. ... But when he begins to sin, to grasp for something not belonging to him, he divorces himself from a natural existence ... and this spells doom for man. Sin is *hamas* ... *hamas* means deterioration in the sense of unnaturalness, in reaching beyond one's own possibilities and opportunities.

בראשית פרק א (כח) ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ:

בראשית פרק ב (טו) ויקח יקנח אלהים את האדם וינחחו בגן עדן לעבדה ולשמרה:

R. Soloveitchik, The Lonely Man of Faith, p35

G-d summoned Adam the first to advance stealthily, Adam the second to retreat. Adam the first He told to exercise mastery and to 'fill the earth and subdue,' Adam the second, to serve. He was placed in the Garden of Eden 'to cultivate it and to keep it.'

דברים פרק כ

(יט) כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשעה לא תשחית את עצה לנדח עליו גרון כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור: (כ) רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה: **פ**

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף צא עמוד ב [עם תרגום קל]

אמר רב: דיקלא דטען [לפחות] קבא - אסור למקצציה. מיתבי: כמה יהא בזית ולא יקצצו? רבע [קב]! שאני זיתים, דחשיבי. **א"ר חנינא:** לא מת שיבחת בני, אלא דקץ עץ תאנה בלא זמנה. **אמר רבינא:** ואם היה [עץ פרי] מעולה בדמים [ז"א: דמיו יקרים לבנין יותר משבח פירותיו- רש"י] - מותר [לקצצו].

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כו עמוד א רבא בר רב חנן הוה ליה הנהו דיקלי בגבול דפרדיסא דרב יוסף, הוה אתו צפורי יושבים בדיקלי ויורדים בפרדיסא ומפסדי ליה; א"ל: זיל קוץ, ... א"ל: אנא לא קייצנא, דאמר רב: האי דיקלא דטעין קבא - אסור למקצייה, ואמר ר' חנינא: לא מת שיבחת בני, אלא דקץ תאנתא בלא זימניה, מר אי ניחא ליה ליקוץ.

תניא נמי הכי: + דברים כ"ו + "רק עץ אשר תדע" - זה אילן מאכל [רש"י: אם אינך יודע קרוב למצור אלא הוא, קחנו, ואפילו הוא של מאכל], "כי לא עץ מאכל הוא" - זה אילן סרק; וכי מאחר שסופו לרבות כל דבר, מה ת"ל "כי לא עץ מאכל"? להקדים סרק למאכל ...

רמב"ן דברים פרק כ פסוק יט

... אם כן, פירוש הפרשה לדעתם [בגמרא], שהזירה תורה לא תשחית את עצה לכרות אותם **דרך השחתה** שלא לצורך המצור, כמנהג המחנות. ...

רש"י הירש דברים פרשת שפטים פרק כ פסוק ב

אולם האיסור להשחית אילנות שלא לצורך בעת מצור נאמר רק דרך דוגמה, ו"בל תשחית" אוסר להרוס שום חפץ שלא לצורך. נמצא ש"לא - תשחית" האמור כאן הוא אזהרה מקיפה לאדם: אל ינצל לרעה את מעמדו בעולם כדי להשחית דברים מתוך מצב רוח, תאוה או אפילו רק מתוך חוסר מחשבה. ה' שת את עולמו לרגלי האדם כדי שישתמש בו בחכמה, ורק לצורך זה נתן לו רשות "לכבוש" את הארץ ו"לרדות" בה (ראה סמ"ג, לא תעשה רכט). לפי זה נראה לנו שזה סדר המשפטים הכתובים כאן: "לא - תשחית את - עצה" הוא האיסור הכללי להשחית אפילו עץ סרק במקום שהמטרה איננה אלא להשחית: "לנדח עליו גרון". "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת" הוא המצוה לקיים והאיסור לכרות עצי פרי:

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עו [ר' יעקב בן צבי עמזון, 1697-1776, גרמניה]

... הנה בית הכנסת שלנו קטון מהכיל וא"א להגדילי רק מצד מזרח ובאותו צד גפן נטוע וצריך לקוץ אם יתגדל הבה"כ ומעתה יורנו מורנו אם יש לצדד להתיר לקוץ עץ מאכל בשביל הרחבת הבה"כ. ... תשובה זו אינה צריכה לפני דמילתא דפשיטא היא יותר מביעתא בכותחא [ביצה בחלב] דשרי כי לא נאסר קציצת אילן מאכל רק בדרך השחתתו. וכבר אמרו אם הי' מעולה בדמים מותר או אם מזיק לאילנות אחרים החשובים ממנו כדאי בבבא קמא (צא) הרי בפירוש שאיסור זה הותר מכללו אפי' להדיוט. כל שאינו דרך השחתתו, וכ"כ נמי הרא"ש בהדיא דה"ה בצריך למקומו מותר. ...

תלמוד בבלי מסכת תמיד פרק ב - ראוהו אחינו [דף כח עמוד ב]

החלו מעלין בגזירין לסדר את המערכה [וכו'] חוץ משל זית ומשל גפן [וכו']. הני מ"ט? רב פפא אמר: משום דקטרי [קשרים בעץ], רב אחא בר יעקב אמר: משום ישוב דארץ ישראל. [והלא קציצת עצי פרי אחרים כתאנה ודקל לא יגרום להרס ישוב א"י?!] ... בתאנה דלא עבידא פירא, דקל נמי - בדלא עביד פירא.

יעבץ מפרש: מ"ש רז"ל בתמיד שהיו בוררין עצי תאנה למערכ' מאותן שאינן עושין פירות, וכסבור הי' שמפני שיש איסור השחתת' בכך גם במקום מצוה לפיכך אמרו כן! ולא היא אלא משום ישוב א"י נגעו בה. ואינו ענין לאיסור השחתת' שבכתוב. אדרב' משם ראייה שלא נמנעו מאילני מאכל משום איסור השחתת'. דא"כ מאי איריא משום ישוב א"י. בלא"ה נמי אסור ועובר בלאו. שהרי איסור זה נוהג בכל מקום, ואפי' באילן א' שקוצצין דרך השחתת' לוקה עליו כדאי ברמב"ם. אלא ודאי אף על גב דשרי לדבר מצוה, מ"מ חששו לשוב א"י שאם אתה אומר שלוקחין עצים למערכ' מכל מקום. גם מעצי מאכל ואילנות טובים עושי פרי יחריבו א"י. לפי שצריכים לעצים הרבה לבער על המזבח בתמידות, ולא יצאו ויחטבו עצים מן היערים. כי יקחו מאשר ימצאו מן המוכן ומזומן לפניהם ולא יחוש. והי' ודאי נמשך מזה חורבן והפסד גודל בישוב' של א"י אבל לצורך גבוה ומצוה לשעת' כדברים הנזכרים בבנין הבית. ודאי אין חוששין לכך. שלא ימשך מזה הפסד כל כך בישוב א"י. במה שלוקחין לכרובים ודלתות הבית בלבד.

וגדולי' מזו התיר הרב בט"ז ז"ל לקוץ אילנות כדי לבנות במקומו בית דירה להדיוט כמ"ש בי"ד סי' קט"ז. ואולם לא ביאר היטב דבריו הרב ז"ל. אם הבית הי' מעולי' בדמיו מן האילנות אז י"ל כן. וסתמא ודאי כך הוא. וכדאמרין בתי ודיקלי בתי מ"מ הי"ל ז"ל לפרש. משום דלזימנין לאו הכי הוא. וכדמוכח נמי מההיא דבתי ודיקלי דוקא וכ"מ מבתי וארעא ודו"ק... בלי נוקפי להתירו להדיוט, ולשון הרא"ש הכי דייק. בצריך למקומו משמע דלא סגי ליה בלא"ה. אלא דוקא כשהוא מוכרח לכך שהמקום צר אצלו ודחיק ליה עלמא. אבל לבנות שלא מדוחק צריך עכ"פ שיהא ריווח בדבר כנז'. ואף בזה נ"ל שאינו ממדת חסידות. ואפשר עדיין לא ניצל מהסכנ' כמ"ש בסמוך בעזה"י. ... איברא דאיכא למידק בהך מילתא דאר"ח לא שכיב שכחת ברי [לא מת שיבחת בנין] אלא דקץ תאנתא בלא זימנא היכי מיירי. דהא ודאי שכחת ת"ח הוה, וח"ו לומר שעבר על לאו דאורייתא. וכן משמע נמי מדקאמר לא שכיב אלא משום דקץ מוכח דודאי חסיד גדול הי' שלא נמצא בו שום עון, כי בחטאו מת בשביל דבר קל נענש. מפני שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערי'. ועל כרחך לומר שלא עבר אלאו ממש, ונ"ל דודאי היה לו ריווח בקציצתו שהי' מעולי' בדמיו או צריך למקומו הי' דמותר לקוצצו... אך מכל מקום אינה משנת חסידים, אף על פי שכך מותר מן הדין. ...

Dr. Stokar, "A Halachic Perspective of Environmentalism and Ecology"

R. Rappoport explained that in Ya'avetz's view, every natural object has two purposes: [a] the purpose for which God created it [b] its purpose as viewed by society. The letter of the law requires that we use a fruit tree (and any other useful object in the world) in the "proper" way, as defined by society. However, the pious way requires that we use it in the way that God created it i.e. to use a fruit tree for fruit alone and for no other purpose.

שו"ת חוות יאיר סימן קצה [ר' יאיר בכרך, 1638-1701, גרמניה]

שאלה ע"ד אילן אפרסקין שעלה מאליו בחצירו ומאפיל עליו חלונו אי שרי למקצייה פשוט דשרי דכל שהוא לצורכו מותר כבב"ק ר"ד צ"ב ... והרא"ש כתב שם דאם צריך למקום האילן ג"כ שרי לקצצו. ומ"מ נראה דאם אפשר לו לתקן היזקו בחציצת קצת ענפיו המאפילים עליו לא יקצצו אף על פי שבהמשך השנים חוזרים וגדילי' ויצטרך לחזור ולטרוח משום טרחו כל דהו לא נתייר מה שהוא סכנה אם ל"ה דאוריית'. ונ"ל גם מ"ש הרא"ש להתיר לצורך מקום ר"ל שרוצה לבנות שם או לתקן לו במקומו דבר הנצרך לו משא"כ להרחיב חצירו ולצורך טיול ותוספת אור ורווח בעלמא לא אמר ...

Dr. Stokar, "A Halachic Perspective of Environmentalism and Ecology"

- A. It is forbidden to destroy a resource if the same goal can be reached without its destruction, even if this requires additional expense or trouble.
B. It is forbidden to destroy a natural resource without a real, concrete justification, not simply for simple pleasure (gain).

In Rav Rappoport's words: "If you want to save yourself trouble by transgressing Bal Tashchit, you have no justification for this". An extension of this principle is that we are required to recycle so as not to transgress Bal Tashchit. According to Rav Rappoport, everyone has to recycle, whether it is economically significant for you or not - i.e. even if you are willing to forgo the deposit on a bottle, you must recycle it to avoid transgressing the prohibition of Bal Tashchit.

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קב [ר' משה סופר, 1762-1839, גרמניה/הונגריה]
 ... ע"ד הרוצה לעקור גפנים לבנות בתים דשוו טפן, הנה עיני דמעלתו שפיר חזו ברא"ש דב"ק צ"ב
 ע"א דלצורך מקומם נמי שרי דלא אסרה תורה אלא דרך השחתה אבל בצריך למקומו לאו
 השחתה היא ופסקו ג"כ בתשו' צ"צ סי' מ"א בסופו וכן עשה מעשה בט"ז כמ"ש בי"ד סי' קי"ז וכן
 האריך בשאלת יעב"ץ ח"א סי' ע"ו אלא שבסוף דבריו הוסיף קולא שאם עוקר אילן עם שרשיו
 ועם קרקע יניקתו שיכול לחיות ממנו ונוטעו במקום אחר אין כאן שום איסור ...

...
 משכבת [ברי רב חנינא] בריא דודאי לא קץ דרך השחתה ח"ו רק טעה בדמיונו כי הוא סבר שכבר
 הגיע זמנו לקוץ ובאמת לא היה זמנו ונסתכן ומת כי חמירי סכנתא א"כ אנא נמי לא קאיצנא
 כנלע"ד פי' ההלכה. ומעתה כל דלא בריא שיהיה ריווח הקציצה יותר מהפירות דטעין אילנא אסור
 למקציי' וסכנה איכא אפי' בספיקא שלא כדרך השחתה כנ"ל אך אי איכא רווחא אפי' רק בצריך
 למקומו לבנות בתים בזמנינו ובמדינתנו דודאי עדיפא מדיקלא בלי ספק שרי אך אם אפשר
 למיעקר עם שרשיהו וקרקע גוש עפר עמהם שיכול לחיות ממנו ויכול לנוטעם במקום אחר אסור
 לקוצצם כנלע"ד ...

Dr. Stokar, "A Halachic Perspective of Environmentalism and Ecology"

By stating that it is forbidden to even transplant a tree for no reason, and by requiring an absolutely certain economic justification for chopping down a tree, Chatam Sofer has revolutionized our understanding. The prohibition of Bal Tashchit is not based on the idea that it is forbidden for me to waste resources; rather on the idea that every object in the world has a fundamental right to continue to exist as it is. God created nature, and, in principle, He wishes for it to remain as it was created, without being destroyed or moved, and it is this idea that implies that destruction of natural resources is prohibited without ample justification.

According to Rav Rappoport, the halachic distinction between fruit-bearing trees and non fruit bearing trees assumes that non fruit bearing trees have no function at all in the world. Therefore, anything that indeed has use, even a tree that provides beauty, is not considered saraq (non fruit bearing) in respect to this law.

~ סיכום ~

רשר"ה, רמב"ם, הינוך	• אסור להרוס שום חפץ שלא לצורך
יעב"ץ	• שימוש משאבי טבע לצורך אמיתי בלבד • אפילו דבר שבקדושה מוגבל בפני הגנת הסביבה • יש חשיבות ללכת לפניים משורת הדין (מידת חסידות)
חוות יאיר	• אסור להשחית אם אפשר להשיג המטרה ע"י טרחה או תשלום • אסור להשחית לצורך מותרות (הרחבה בעלמא, נוי, וכדו')
חתם סופר	• תמיד חייב לשמור משאבי טבע כמה שאפשר

קהלת רבה (וילנא) פרשה ז

"רָאָה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוֹכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְנוּ" (קהלת ז: יג) - בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריד.